

کتاب‌های مناسب برای کودکان و نوجوانان

«در گفت‌وگو با نسرین دخت عماد خراسانی»

• لیلا مکتبی فردا

دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز

• مشخصات مجموعه چهار جلدی کتاب‌شناسی کتاب‌های مناسب برای کودکان و نوجوانان:

کتابخانه‌های کودکان دارد. امری که در چند سال اخیر از سوی برخی از سازمان‌ها و نهادهای مؤثر، اندکی مورد توجه قرار گرفته، اگرچه همچنان با آنچه مطلوب و مورد انتظار جامعه کتابداری است، فاصله دارد و البته انتشار گاه‌به‌گاه کتاب و مقاله‌ای این راه را پرفروغ‌تر می‌کند.

از جمله حرکت‌های مفید و مؤثر سال‌های اخیر، انتشار سلسله آثار «مجموعه کتاب، کودک، و مطالعه» از سوی نشر کتابدار است، که تاکنون حدود شش جلد با عنوان‌های خدمات عمومی در کتابخانه‌های مدارس، انتخاب و تهیه منابع برای کودکان و نوجوانان و کتابخانه‌های آموزشگاهی، ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌های آموزشگاهی، و کتاب‌شناسی کتاب‌های مناسب برای کودکان و نوجوانان (چهار جلد) منتشر شده است. از این مجموعه عناوین دیگری نیز در دست تهیه و انتشار است.

شاید بتوان آغازگر این حرکت را تجدید چاپ اثر ارزشمند کتابخانه‌های آموزشگاهی و نقش آن در عادت به مطالعه اثر بانوی ارجمند خانم توران میرهادی دانست، که بعدها به‌همت سرکارخانم عماد خراسانی به‌عنوان سرویراستار مجموعه «کتاب، کودک، و مطالعه» و سرمایه‌گذاری نشر کتابدار ادامه یافت.

اما آنچه بیش از هر چیز ما را بر آن داشت که به سراغ این مجموعه برویم، وجود یک سلسله کتاب‌شناسی در میان این عناوین بود. به‌عنوان کسی که از سالیان دور دستی در ادبیات کودک داشته و به این حوزه علاقه‌مند بوده است،

■ گلشن، علی؛ ناصری، علی. کتاب‌شناسی گزیده برای کودکان و نوجوانان و کتابخانه‌های آموزشگاهی (مقطع پیش دبستان)، تهران: کتابدار، ۱۳۸۷.

■ گلشن، علی؛ ناصری، علی. کتاب‌شناسی گزیده برای کودکان و نوجوانان و کتابخانه‌های آموزشگاهی (مقطع دبستان)، تهران: کتابدار، ۱۳۸۷.

■ محبوبی، اعظم؛ منجری، فرمهر. کتاب‌شناسی گزیده برای کودکان و نوجوانان و کتابخانه‌های آموزشگاهی (مقطع راهنمایی)، تهران: کتابدار، ۱۳۸۷.

■ منجری، فرمهر؛ محبوبی، اعظم. کتاب‌شناسی گزیده برای کودکان و نوجوانان و کتابخانه‌های آموزشگاهی (مقطع دبیرستان)، تهران: کتابدار، ۱۳۸۷.

**کشور ما متأسفانه آگاهی
خوبی، حتی در میان
دانشجویان کتابداری،
نسبت به یکی از مهم‌ترین
منابع کتاب‌شناسی، یعنی
کتاب‌شناسی جاری، مثل همین
نشریات کتاب ماه، وجود ندارد**

این چهار جلد که به تفکیک گروه‌های سنی یا به عبارتی مقاطع تحصیلی (بیش دبستان، دبستان، راهنمایی، دبیرستان) تنظیم شده است، در حقیقت چکیده‌ای از فهرست‌های شورا طی ۴۵ سال کار گروه‌های بررسی است. البته در نگاهی اجمالی متوجه برخی از تفاوت‌های ساختاری میان این کتاب‌شناسی‌ها و کتاب‌شناسی‌های شورا می‌شویم. برای مثال در این چهار جلد تفکیکی میان قالب‌های گوناگون انجام نشده و تمام گونه‌های ادبیات کودک از جمله داستان، غیرداستان، مرجع و... به ترتیب الفبای عنوان در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند. این خصوصیات و برخی ویژگی‌های دیگر این مجموعه موجب شد تا به سراغ خانم عماد خراسانی، سرپرستار این کتاب‌ها، رفته و گفت‌وگویی درباره این کتاب‌شناسی‌ها با او ترتیب دهیم.

□ ابتدا بفرمایید فکر اینکه این کتاب‌شناسی‌ها در شمارگان تقریباً گسترده‌ای منتشر شود و در دسترس همه قرار گیرد از کجا شروع شد؟ چرا که فهرست‌های شورا محدودیت انتشار دارد.

■ با وجودی که این کار از سال ۱۳۸۷ آغاز شد، اما فکر انجام آن به خیلی پیش‌تر بازمی‌گردد. زمانی که به دلیل کسالت پسرم در کانادا بودم، خانم انصاری در یکی از تماس‌های تلفنی‌شان به من گفتند، درباره تجربیاتی که در کانادا درباره کتابخانه آموزشی‌گاهی وجود دارد، گزارشی تهیه کنم تا شورا بتواند استفاده کند. این جرقه‌ای بود که در ذهن من ایجاد شد، از آن به بعد بنده ضمن کارهای مطالعاتی که برای

بارها و بارها با این سؤال والدین مواجه شده‌ام که «چه کتابی برای فرزندمان بخیریم؟» یا «ممکن است چند تا کتاب خوب به بچه ما معرفی کنی؟» طبیعی است که در مقام یک کتابدار اولین راهی که برای پاسخ به چنین سؤال‌هایی به ذهنم خطور می‌کند، استفاده از «فهرست کتاب‌های مناسب» است که همه ساله از سوی شورای کتاب کودک منتشر می‌شود. زیرا حتی اگر بهترین حافظه‌ها را هم در اختیار داشته باشم، باز هم نمی‌توانم در آن واحد به تمام کتاب‌های مناسب در تمام گروه‌های سنی، قالب‌های مختلف، و متناسب با روحیه‌های گوناگون این بچه‌ها، مسلط باشم.

اما مشکل همیشگی این بود که امکان دسترسی به فهرست‌های شورا برای همگان فراهم نبوده و به‌ویژه در شهرستان‌ها با توجه به بعد مسافت، این مسئله نمود بیشتری هم پیدا می‌کرد. این امر زمانی برایم حیاتی‌تر شد که از نزدیک با کار گروه‌های بررسی شورا آشنا شده و متوجه شدم که برای بررسی جوانب مختلف آن کتاب و تصمیم‌گیری درباره حضور یا عدم حضور یک کتاب در فهرست، چقدر بحث و کار کارشناسی انجام می‌شود و دریغ می‌آمد از این همه وقت و زمان و انرژی که ماحصل آن تنها در محدوده‌ای کوچک باقی مانده و به دست بسیاری از مخاطبان بالقوه نمی‌رسد.

هنگامی که امسال چهار جلد کتاب‌شناسی کتاب‌های مناسب برای کودکان و نوجوانان را روی میز نشر دیدم، احساس کردم یکی از بهترین وقایعی که می‌توانست در عالم کتابداری کودک اتفاق بیفتد، به‌وقوع پیوسته است!

□ چرا در عنوان این کتاب‌شناسی‌ها به کتابخانه‌های آموزشی اشاره کرده‌اید؟ حال آنکه این کتاب‌ها می‌تواند در هر یک از انواع کتابخانه‌های کودک وجود داشته باشد.

■ علت اینکه محوریت‌مان را بر مدرسه و کتابخانه‌های آموزشی گذاشتیم، این بود که ما معتقدیم همه چیز از دل آموزش و پرورش می‌جوشد. اگر نظام آموزش و پرورش بتواند شاگردان خوب، سالم، و ژرف‌نگری را تحویل بدهد، این شاگردان می‌توانند بعدها کاربران خوبی هم برای کتابخانه عمومی بشوند. یکی از عواملی که باعث شد، من به این عرصه وارد شوم، این بود که چندین دوره داور پژوهش‌های دانش‌آموزی بودم و متأسفانه می‌دیدم افرادی که مربی پژوهش هستند، خودشان یک کار پژوهشی نکرده‌اند و بچه‌ها یاد می‌گرفتند چطور استنساخ و کتاب‌سازی کنند، چطور - به قول کامپیوتریست‌های امروزی - کپی پیست کنند. همین بچه‌ها وقتی وارد دانشگاه می‌شوند، نمی‌دانند از کتابخانه چگونه استفاده کنند، تحقیق کنند. به همین دلیل طرحی به ذهنم خطور کرد که به سود کتابخانه‌های مدارس بود و برای این طرح تعریفی قائل شدم که این تعریف را در مقدمه این کتاب‌شناسی‌ها آوردم. بعد به آقای محسنی پیشنهاد کردم که روی این طرح کار کنم. او هم از بنده دعوت کرد که سرویراستار این مجموعه باشم.

قرار شد کتاب‌هایی دیگری جز این کتاب‌شناسی‌ها هم منتشر شود که برای کتابدار آموزشی، کتابدار کتابخانه کودکان، اولیای مدرسه و والدینی که دوست دارند با کتابخانه مدرسه همکاری کنند یا می‌خواهند در منزلشان یک کتابخانه برای فرزندانشان داشته باشند، مناسب باشد و نگرش‌های اشتباه اولیای تعلیم و تربیت را نسبت به کتابخانه‌های مدارس تغییر دهد.

□ شما یک نگاه جالب توجه دیگری هم در این مجموعه داشته‌اید که من تاکنون چنین چیزی را ندیده بودم، و آن هم این است که حتی مجموعه‌هایی را که در مهد کودک‌ها نگهداری می‌شود، به‌عنوان جزئی از ساختار کتابخانه‌های آموزشی در نظر گرفتید.

علت اینکه محوریت‌مان را بر مدرسه و کتابخانه‌های آموزشی گذاشتیم، این بود که ما معتقدیم همه چیز از دل آموزش و پرورش می‌جوشد. اگر نظام آموزش و پرورش بتواند شاگردان خوب، سالم، و ژرف‌نگری را تحویل جامعه بدهد، این شاگردان می‌توانند بعدها کاربران خوبی هم برای کتابخانه عمومی بشوند

خودم داشتم، به این موضوع هم خیلی توجه داشتم. حتی از نزدیک کتابخانه‌های متعددی را دیدم و منابعی را که در این خصوص بود، بررسی کردم و تا وقتی به ایران برگشتم، مجموعه یادداشتهایی برای خودم تدارک دیده بودم. بعد از حدود یک سال که به ایران آمدم، در نشستی که با آقای محسنی مدیر نشر کتابدار داشتیم، متوجه شدم وی هم نگاه خوبی نسبت به موضوع کتابخانه‌های مدارس دارد. بنابراین با توجه به دغدغه قبلی خودم، شروع به بررسی و مطالعه کردم. از آمارهای خود وزارت آموزش و پرورش استفاده می‌کردم و باز دیده‌های غیررسمی هم از مدارس داشتم. بدین ترتیب توانستم با وضع کتابخانه‌های مدارس از نزدیک آشنا شوم. البته چیزی که می‌دیدم جدا از تصورات و تفکرات خودم نبود، ولی برای اینکه به خودم ثابت کنم که درست فکر کردم، به این مدارس می‌رفتم. مجموعه تلنگر خانم انصاری، نگاه مثبت آقای محسنی و بررسی‌هایی که خودم داشتم، و نیز اخبار مربوط به کتابخانه‌های آموزشی‌گانه‌ای که در سایت‌های ایفلا و یونسکو دنبال می‌کردم، باعث شد که به نوشتن چندین مطلب و مقاله بپردازم تا در آنها بررسی کنم که کتابخانه‌های آموزشی‌گانه اصلاً چه نوع کتابخانه‌ای است و چطور باید باشد و چرا باید باشد و چه مجموعه‌ای باید داشته باشد.

مخاطب‌شناسی ما کار سنگینی بود. مخاطب ما فقط دانش‌آموزان و کودکان نبودند. مخاطب ما کسانی بودند که باید برای دانش‌آموزان و کودکان کار کنند؛ کسانی که لزوماً تحصیلات دانشگاهی نداشتند

فکرهای خوبی در این مجموعه به ما داد. بعد به این نتیجه رسیدیم که باید یک کار سازمان‌یافته برای این گروه‌های سنی با عنوان کتاب‌شناسی انجام دهیم. در تمام دنیا کتاب‌شناسی‌ها منابع راهنما در بخش مرجع محسوب می‌شود و ابزار تحقیق است. در کشور ما متأسفانه آگاهی خوبی، حتی در میان دانشجویان کتابداری، نسبت به یکی از مهم‌ترین منابع کتاب‌شناسی، یعنی کتاب‌شناسی جاری، مثل همین نشریات کتاب ماه، وجود ندارد. برای اینکه روی منابع مرجع ردیف دوم کار نمی‌شود. ما می‌خواستیم این فرهنگ را اجرا کنیم. برای همین هم صد کتاب خوب و پایه را به‌عنوان حداقل‌هایی که باید در یک مجموعه وجود داشته باشد، پیشنهاد کردیم.

□ ملاک‌های انتخاب این فهرست چه بوده است. با توجه به اینکه مجموعه کتاب‌شناسی‌های شورا از ابتدا تاکنون، خیلی

بله. برای اینکه آن مجموعه پایه است. شما وقتی بچه‌ها را به مهد کودک می‌سپارید، فقط نباید به نگهداری و خواباندن و غذا دادن به آنها اکتفا کنید، بچه‌ها به‌طور مداوم اطلاعات اولیه و پایه مثل اطلاعات مذهبی و اجتماعی، حرف‌زدن، مهارت‌های زندگی، مثل کفش پوشیدن، لباس پوشیدن، دوستی با هم سن و سال‌های خود را یاد می‌گیرند. اینها همان چیزهایی است که با کمک منابع کتابخانه می‌تواند بهتر صورت بگیرد. ما خیلی برای این مجموعه تلاش کردیم. به‌دلیل اینکه ساده‌نویسی و مخاطب‌شناسی ما کار سنگینی بود. مخاطب ما فقط دانش‌آموزان و کودکان نبودند. مخاطب ما کسانی بودند که باید برای دانش‌آموزان و کودکان کار کنند؛ کسانی که لزوماً تحصیلات دانشگاهی نداشتند. پس باید با زبانی ساده علم کتابداری و اطلاع‌رسانی را برایشان پیاده می‌کردیم. در نتیجه موفق شدیم چند عنوان منتشر کنیم؛ از جمله دربارهٔ ساختمان و تجهیزات، چگونگی مجموعه‌سازی، و خدماتی که یک کتابخانه آموزشی یا کودک می‌تواند ارائه دهد. اما این کتابخانه به منابع هم نیاز دارد. اگر منابع و کتاب‌های خوبی نداشته باشد، کارآیی‌اش زیر سؤال می‌رود.

در جریان این کار، از دیدگاه‌های خانم میرهادی و خانم انصاری هم استفاده کردیم. بسیاری از کارشناسان آموزش و پرورش هم که خیلی علاقه‌مند بودند، به ما خیلی کمک کردند. مثلاً آقای علی‌پور یکی از افرادی بود که خیلی

علت اینکه ترتیب الفبایی را براساس عنوان انتخاب کردیم، یکی اینکه با بررسی‌ای که به عمل آوردیم، دیدیم مادرها، بچه‌ها و کتاب‌فروشی‌ها نام کتاب را راحت‌تر بیان می‌کنند تا نام نویسنده

بیشتر از این تعداد بوده است.

■ البته من خودم در شورا رشد کرده‌ام و به مسائل نشر کودکان هم احاطه دارم، بنابراین خوب می‌دانستم که برخی از کتاب‌های بسیار زیبا مثل عمو نوروز بازنویسی فریده فرجام چاپ کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، الآن در دسترس نیست، به همین دلیل از آخر شروع کردیم، یعنی گفتیم صد کتاب از هر چه که الآن در دسترس است، گردآوری کنیم. اما وقتی دیدیم از مجموعه‌های امروزی، نمی‌شود صد عنوان گردآوری کرد، به عقب برگشتیم و شاهکارها را هم انتخاب کردیم و فکر کردیم شاید این تلنگری باشد به ناشر برای چاپ مجدد آن کتاب‌ها. و به همین دلیل بود که این کار آنقدر زمان برد. شاید برخی فکر کنند، فهرست کردن صد کتاب که کاری ندارد!

□ مورد دیگری که ممکن است برای کاربران این کتاب‌شناسی‌ها سؤال ایجاد کند، نوع تفکیک است. شاید

برای بعضی‌ها این سؤال پیش بیاید که چرا آثار داستانی و غیرداستانی، مرجع و غیرمرجع همه دنبال هم آمده‌اند؟ مورد دیگر اینکه اگرچه در بخش کودکان کتاب‌شناسی ملی تا سال‌ها مرسوم بود که کتاب‌های کودکان زیر الفبای عنوان می‌آمد، ولی ظاهراً در سال‌های اخیر رویه عوض شده و کتاب‌های کودکان هم زیر الفبای پدیدآور می‌آید. اما ترتیب

این کتاب‌شناسی‌ها همچنان الفبای عنوان است. چرا؟

■ علت اینکه ترتیب الفبایی را براساس عنوان انتخاب کردیم، یکی اینکه عناوین معمولاً طولانی هستند، دیگر اینکه بعضی از نویسندگان از اسامی مستعار استفاده می‌کنند و جست‌وجوی نام اصلی آنها مشکلاتی دربر خواهد داشت. دربارهٔ عدم تفکیک موضوعی هم باید بگویم که خیلی از کتاب‌ها شامل چند موضوع داشتند. ما اگر می‌خواستیم نویسنده را سرشناسه کنیم، ناگزیر بودیم یک نمایهٔ عنوان داشته باشیم، همان‌طور که الآن یک نمایهٔ نویسنده داریم. در نمایهٔ عنوان با توجه به اینکه برخی از عناوین طولانی هستند، ناگزیر می‌شدیم آنها را ناقص و با «...» بنویسیم. ضمن اینکه با بررسی‌ای که به عمل آوردیم، دیدیم مادرها، بچه‌ها و کتاب‌فروشی‌ها نام کتاب را راحت‌تر بیان می‌کنند تا نام نویسنده. از نظر موضوعی هم ما می‌دیدیم

خیلی وقت‌ها بچه‌ها ممکن است کتابی

برایشان مهم باشد، نه دقیقاً

موضوعی خاص. بنابراین

یک نمایهٔ موضوعی هم

ما علاوه بر

کتاب‌شناسی‌های

شورای کتاب کودک، از

فهرست سالانه وزارت

آموزش و پرورش،

فهرست ناشران

برگزیده تهران، فهرست

آثار برگزیده کتاب سال

که وزارت فرهنگ و

ارشاد اسلامی متولی

آن است، استفاده

کرده‌ایم

کرده‌اید؟

■ صد درصد. ما علاوه بر کتاب‌شناسی‌های شورای کتاب کودک، از فهرست سالانه وزارت آموزش و پرورش، فهرست ناشران برگزیده تهران، فهرست آثار برگزیده کتاب سال که وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی متولی آن است، استفاده کرده‌ایم.

□ پس می‌توانیم بگوییم که هسته مرکزی این کتاب‌شناسی‌ها را فهرست‌های شورا تشکیل داده و در کنار آنها از سایر فهرست‌هایی هم که نام بردید، استفاده کرده‌اید.

■ دقیقاً! ما سعی کردیم در تدوین این کتاب‌شناسی نگاه جامعی داشته باشیم، نگاهی که با یک نوع موازنه همراه باشد.

□ در خصوص آثار دیگری که در دست انتشار دارید، توضیح دهید.

■ کتاب‌شناسی حوزه دین در حال حاضر در دست تدوین است که در آن علاوه بر اسلام، به سایر ادیان هم پرداخته شده است، ولی تأکید بیشتر بر آثار منتشر شده در حوزه تفکرات و عقاید اسلامی است. در کتاب‌شناسی‌های موضوعی طبقه‌بندی سنی هم لحاظ می‌شود، یعنی به تفکیک دبستان، راهنمایی و دبیرستان، عناوین را طبقه‌بندی می‌کنیم. همچنین کتاب‌شناسی آثار ادبیات بازنویسی و باز آفرینی و کتاب‌شناسی شعر فارسی هم در حال آماده‌سازی است. یک مطلبی هم در انتها اضافه کنیم و آن هم این است که طرح روی جلد این کتاب‌شناسی‌ها از نقاشی‌های خود بچه‌هاست.

□ از اینکه در این گفت‌وگو شرکت کردید سپاسگذارم.

بی‌نوشت‌ها:

1. RoyaMaktabi@gmail.com

در کنار نمایه نام کسان تهیه کردیم. اگر کتاب‌شناسی را طبقه‌بندی موضوعی می‌کردیم، یک کتاب ممکن بود شش بار در کتاب‌شناسی تکرار شود! و حجم یک کتاب‌شناسی با صد عنوان اصلی ممکن بود خیلی زیاد شود. بنابراین وقتی ما می‌توانیم از کلید بازیابی به شرطی که نمایه درست و اصولی انجام بشود، استفاده کنیم طبیعتاً کار ما هم بهتر خواهد شد.

□ حالا اگر صرف‌نظر از موضوع، فقط قالب را در نظر می‌گرفتید، چطور؟ یعنی داستان، غیرداستان، مرجع و ...

■ آن وقت باز هم بازیابی‌اش از نظر موضوعی مشکل می‌شد، برای مثال موضوع درخت را در نظر بگیرید، وقتی به نمایه مراجعه می‌کنید، زیر درخت، درخت (داستان)، درخت (تولید) کاشت، داشت، برداشت، درخت (شعر) را می‌بینید. اما اگر فقط شعر بود، می‌رفت سراغ شعر، اگر داستان بود می‌رفت سراغ داستان، اگر هم غیرداستانی بود می‌رفت سراغ غیرداستان. در فایل‌های برگه‌دان‌ها هم شما این وضع را می‌بینید.

□ مورد دیگری که ممکن است برای کاربران سؤال پیش بیاید، وجود برخی از کتاب‌های مربوط به بزرگسالان در مقطع دبیرستان از جمله ما چگونه ما شدیم یا از صبا تا نیما در این کتاب‌شناسی هاست.

■ دانش‌آموزی که وارد مقطع دبیرستان و پیش‌دانشگاهی می‌شود، از سال دوم دیگر نگاه بزرگسالانه به مسائل دارد. از طرفی برای شناسایی و دستیابی به کتاب‌های خوب بزرگسال مشکل دارد. در عین حال که این بچه‌ها دارند برای پژوهش آماده می‌شوند، پس به منابع مرجع هم نیاز دارند. کتابی مثل از صبا تا نیما کتاب مرجع است که هم برای معلمان و هم برای دانش‌آموز محقق مفید است. البته تأکید ما بیشتر بر منابع ساده بوده است. درباره رمان و غیرداستان هم به همین صورت عمل کردیم.

□ درباره رمان از نتایج کار گروه ادبیات گذار شورا هم استفاده